

csolatban: a szerzőnek igazán a kisformák állnak a kezére. De nagy tehetsége van a helyszíntfestésben is, például amikor a Parkinson-kórral fekvő öregasszony szobájának művirágairól ír. Kiválóak a karakterábrázolások; a részeges Márton ugyanolyan remekül megrajzolt alak, mint a nimfomán Róza, aki borotvált nemi szervének emlegetésével őrjíti meg a telepi férfiakat, vagy a felkapaszkodott, sznob Andor.

A MELLETTM ELFÉRSZ érzelmes könyv, de érzelmessége gyakran érzélgősségre és giccsbe hajlik. Például amikor a főhős arról beszél, hogy hiit apja halhatatlanságában. (62.) Vagy amikor azon elmélkedik, ő vajon elkérné-e unokaöcsésétől a diákgizolványát, mint ahogy vele tette vasutas nagybátyja. (125.) Grecsó nem kíméli meg a közhelyektől sem olvasóit: megosztja velünk például azt a bölcsességet, hogy a gyerekek nem kérdőjelezik meg a szülők viszonyait, barátságait. (66.) A vakokról pedig megtudjuk, nem sötétet látnak, hanem nem látnak semmit. (14.) Főlösegesen terhelik a regényt ezek az elemek, érdeemes lett volna lehántani őket, amiként a narratíva néhány esetleges, ötletszerű részletét is. Teljesen nélkülözhető lett volna például a lánykérés történetébe beleszótt, motiválatlan passzus a telep mellett található cigányputriról. (26.) Nincs sok értelme az Andorral való étteremlátogatás során a pincérrel való közjátéknak sem. (200.)

Végezetül szót kell ejtenünk a MELLETTM ELFÉRSZ nyelvéről is. Gyakran találunk megbicsakló, sután végződő mondatokkal a könyvben. Ilyen mondatvégződésekre gondolok: „*Mindéz mostanában – mikor a napjaim a régi emlékekkel telírákott fehér nejlonszatyor mellett végződnek – valahogy fontos lett.*” (35.) A legtöbbször azokon a helyeken találkozunk rosszul sikerült mondatokkal, ahol az énelbeszélő különböző szexuális élményein elmélkedik. Helga az első alkalommal szabályosan „lenyeli” a főhős falloszát, akinek ez nagyon imponál, de megállapítja, „*nem volt sokkal jobb, mintha ugyanaz egyszerűen történt volna meg.*” (147.) Az egyik prostituálttal való aktust így jellemzi: „*gyors és örömtelen kielégülés*” (152.) – amikor pedig azt hiszi, az utcalány is élvezi a szexet (bizonyítéka persze a nő nemi szervének nedvessége), így ír: „*éreztem, hogy őszintén hálás.*” (168.) Előbbi kifejezés száználmasan lapos, utóbbi indokolatlanul emelkedett. Grecsónak nem sikerült megalkotnia az ehhez a kétségkívül nem könnyű témához való nyelvet. Akadnak

a szövegben szép számmal apró stilisztikai hibák is. Ebben a nyelvi közegben indokolatlan a *népfürdő* szó használata (7.), csakúgy, mint a *fotográfiaé* (42., 50., 126.) – jobban illenék ezekre a helyekre a *fürdő/uszoda*, illetve a *fotó*, a *fénykép* vagy a *kép*. Pontatlan a „*széltentem a zúzott jeget a szívemen*” megfogalmazás. (7.) (Vagy a mellén keni szét, vagy a szíve fölött – amit Grecsónál olvasunk, az meglehetősen horrorisztikus.) Ezekre a stilisztikai problémákra nem mondhatjuk, hogy az énelbeszélő főhős jellemzése volna a céljuk – ahhoz túl erőtleneek, és kevésbé exponáltak –, így az elbeszélés hibáinak kell tekintenünk őket.

Nagy kár, hogy így van, mert egyébként a MELLETTM ELFÉRSZ lapjain logikus rendben követik egymást az egyes narratív egységek, jó ritmusban váltakoznak az idősíkok. A szerzőnek alapos tudása van arról a világról, melyet könyvében megidéz – csak a komolyság, a türelem és a távlatosság hiányzik munkájából.

Krupp József

ELEK EMLÉKEZIK

Alexis de Tocqueville: Emlékképek 1848-ról Európa, 2011. 494 oldal, 3810 Ft

1. Tocqueville írása műfajilag nagyon megtévesztő: látszólag nem más, mint „sorrentói emlék”, a tüdőbaját kezelgető politikai filozófus unaloműző foglalatossága (kiváltképp Ádám Péter könnyed, olvasmányos fordításában), ám a narratívák és portrévázlatok mögött Tocqueville legmélyebb és legkomorabb társadalomfilozófiai elemzései és történelemfilozófiai predikciói húzódnak meg. Ám ezeket is csak a remek elbeszélések és rozzmájú politikai arcképcsarnok felfejtésével lehet előbányászni, ezért könyvismertetésem sem lehet más, mint az EMLÉKKÉPEK rekonstrukciója vagy hogy divatosabb kifejezést használjak: dekonstrukciója.

Az 1848-as történetek megértéséhez elengedhetetlen az 1830-as forradalom (és az általa létrehozott társadalom) igencsak értéktárgsúlyos felidézése-megítélése: „*A polgárság lett a társadalom egyetlen vezető ereje, de fogalmazhatnánk*

úgy is, egyetlen haszonbérelője. A polgárság ült be minden pozícióba, azokról a hivatalokról nem is beszélve, amelyeket elképesztően nagy számban hozott létre, megélhetését legalább annyira alapozva az államkincstárra, mint tulajdon jövedelmére.” (17.) Ez utóbbiról azt hittük, hogy a közép- és kelet-európai kisállamok nyomorúsága, ám Tocqueville-től megtanulhatjuk, hogy az egész kontinentális Európa rákfenéje az államfüggő polgárság, beleértve a közalkalmazotti státuszért ácsingózó értelmiséget. S a bankárkirályság kritikájaként egy egészen ismerősnek hangzó fordulat: „az akkori hatalom, uralkodásának vége felé, már egészen úgy viselkedett, mintha közönséges részvénytársaság lett volna, és hogy minden intézkedésben kizárólag azt nézte, mennyi hasznot látnak majd belőle a részvényesek”. (18.) Tocqueville, bár elméleti ellenszenvének fő tárgya a korabeli szocializmus, annak forrását, a XIX. századi munkásnyomort mély empátiával írja le, és a „középosztály” (ma inkább nagyburzsoázianak neveznénk) fő bűnének tudja be, hogy „a népről gondtalan jólétükben teljesen megfeledkeztek”.

A portrészorozat a bankárkirályság névadójának, Lajos Fülöpnek a jellemzésével kezdődik – mint minden leírásban, itt is meghatározó az arisztokratikus értékrend, melynek alapján majd' mindenki csak parvenü lehet: „Rendkívül előzékeny volt, de ebben az előzékenységben, amellyel válogatás nélkül mindenkit megtisztelt, nem volt semmi nagyság, a kereskedő előzékenysége volt ez, nem pedig az uralkodóé. Különösebben nem lelkesedett sem a művészetek, sem az irodalom iránt, nagyon szerette viszont a kétkézi mesterségeket.” (19.) S talán a legkegyetlenebb leírás, mert nem az arisztokrata, hanem az író-filozófus előítéleteit visszahangozza, Lajos Fülöp retorikai képességeiről, pontosabban annak hiányáról: „Ünnepélyes alkalommal stílusa általában a XVIII. század végének érzélgős zsargonjára emlékeztetett, de ezt a zsargont is terjedősen és sok nyelvtani hibával beszélte: Jean-Jacques gondolatai, egy XIX. századi szakácsnő szavaival.” (23.)

A mélyebb elemzések a társadalomelméleti diagnózisok terén találhatók: Tocqueville (mellesleg Marxhoz hasonlóan) a pusztán politikai forradalmak finiseként és a társadalmi forradalmak – a tulajdonosok és a tulajdon nélküliek közti osztályharcok – kezdeteként értékeli 1848 történéseit: „Egyáltalán nincs messze az idő, amikor a politikai harc átalakul a tulajdonnal rendelkezők és a nincstelének háborújává: ezt a háborút a magántulajdon csatamezején fogják megvívni...”

(28.) Mint mindennek az 1848-as forradalom eseményei közül, ennek az eszmének is megvolt a „nagy” forradalombeli előképe: Barnave az alkotmányos monarchia bukása után a „tulajdon elleni forradalom” eljövételét jósolta a francia forradalom első történetírói összefoglalásában 1791-ben, s nem csak a „veszettek”, de maga Robespierre is az 1793-as alkotmánytervezete vitájában (Condorcet ellenében) azt követelte, hogy a tulajdonosi *jus utendi et abutendi* helyébe a munkához és a megélhetéshez való jogot deklarálják – és az emberi jogok eme deklarációját tette meg Tocqueville szocialista ellenfele, Louis Blanc az 1848-as alkotmány alapjává.

2. Míg a mélyben fortyogó társadalmi indulatokat a tényleges nyomor, a nincstelenség szította, a képviselőházban a kormányváltást követő kétségbeesést is materiális mótvumok mozgatták – ám a már idézett államfüggő politikai osztály kiszolgáltatottsága következtében: „A kormány váratlan bukása egyiknek teljes vagyonát, másoknak lánya hozományát, harmadiknak a fia karrierjét tette kockára. Ezzel lehetett kézben tartani csaknem mindegyiket. Hisz legtöbbször felemelkedésük mellett a megélhetésüket is szolgálalkúságuknak köszönhették.” (54.) Az államosítás szelleme – mint ezt majd A RÉGI REND ÉS A FORRADALOM lapja in olvashatjuk – nem Robespierre-rel, hanem legkésőbb Richelieu-vel lett meghatározóvá francia földön: a polgár nem a civil társadalom szabad versenyében, hanem az állami állások ígéretében kereste boldogulását: „Az a szomorú igazság, hogy minálunk korántsem csak a kormánypártiak kedvelik annyira a közfunkciókat, és tartják magától értetődőnek, hogy az állam közpénzből tartsa el őket – ez a fajta élőködés az egész francia nemzet súlyos és krónikus nyavalyája.” (55.) Persze lehetne demokratikus vagy demagóg módon megjegyezni, hogy könnyű az egyik legnagyobb normandiai földbirtokosként megvetni az állami állásokra rászorulókat, ám annyi kétségkívül megszívlelendő Tocqueville diagnózisából, hogy ott élet-halál kérdése (és nem normális parlamenti váltógazdaságé) a politikai hatalom megszerzése és megtartása, ahol a hatalomból kiesettek sorsa a megsemmisülés, ha nem is materiálsan, mint 1793-ban, „csak” morálisán és monetárisan, mint 1830 után.

1789/93 szelleme azonban köztudottan ott kísértett 1848/49 eseményeiben: „állandóan olyan érzésem volt, mintha nem is annyira folytatni akarták volna a francia forradalmat, mint inkább még egyszer előadni... próbáltunk, bár kevés sikerrel, az

apáinkat lelkesítő tűznél melegedni, színházból ismert pózaikat, mozdulataikat utánoztuk, ha már lelkesedésüket nem tudtuk..." (85.) Ha a labdaházi eskü jól ismert pátosza már passzé, akkor új idők új eszméi jönnek, s ez bizony túlmegy 1789 szabadságeszményein, de még 1793 terrorjának remake-jén is: a szocializmus a demokratikus forradalom igazi követelése, s az államszocialista berendezkedésnek csak halovány előjátéka a francia történelem több évszázados centralizációmaniája. „...*A demokratikus illúziók által gerjesztett rossz közérzet, amelynek kialakulását a tömeget emésztő irigység számlájára kell írni, az utóbbi időben felbukkant gazdasági és politikai elméletek, amelyek megpróbálják elhitetni a tömegekkel, hogy az emberi nyomorúság a mindenkori jogrend következménye, nem pedig a Gondviselésé, és hogy könnyen véget lehet vetni a szegénységnek, ha más alapokra helyeznék a társadalmat... a központosítás, amelynek következtében semmi mást nem kellett csinálniuk a forradalmároknak, mint rátenni kezüket a fővárosra és az államigazgatás jól kiépített gépezetére... ezek voltak az általános okok, amelyek nélkül a februári forradalom lehetetlen lett volna.*" (99. k.) 1830 politikai forradalma után Tocqueville azt remélte: „*nemhogy nem alszik ki, de feléled a szabadság lángja*”. 1848 szociális forradalma (majd a bonapartista ellenforradalom) a szabadság ügyének végleges vereségét jelenti Tocqueville számára: „*Ma viszont úgy látom, a szabadság is oda van*” (103.): a gondoskodó állam, a mindent megfojtó paternalizmus iránti igény az igazi szabadsággylkos szerinte, nem a pusztá forradalmi erőszak, melynek megeléje-megírása inkább szórakoztató, mint szörnyűség az EMLÉKÉPEK-ben.

Nemcsak az ÉRZELMEK ISKOLJÁ-ból ismert voyeurri attitűd jellemzi a forradalmi kavalkád leírásában, hanem olyan megfigyelések is, melyeket '56-os élményeim alapján magam is megérősíthetek: a forradalmi erőszak az emberölést elfogadhatónak tartja, a rablást azonban a forradalom tisztasága elleni támadásnak tekinti: az Oktogonon nyitott ládákbán gyűjtöttek a forradalom áldozatainak családjai számára, miközben az Aradi utca sarkán ávóst akasztottak.

3. „*Nálunk már valamiféle sajátos erkölce is van a zavargásnak, és külön törvénykönyve a rebellió hétköznapjainak. E rendkívüli törvények szerint a gyilkolás még valahogy elmegy, az eszelen rombolás is meg van engedve, rabolni azonban szigorúan tilos...*” (113.) Még egy érdekes jelenségre figyel fel a februári forradalom kapcsán: hiányzott a

megelőző francia forradalmak antiklerikális jellege. Ennek magyarázata, hogy 1830 liberális katolikusai – a *L'Avenir* szerkesztői, Lamennais és Lacordaire – 1848-ban a baloldal képviselői között ültek, egy erősen szociális színezetű kereszténység nevében könnyen meg tudták szólítani a munkásságot (könnyebben, mint a konzervatív-liberális Tocqueville), így szinte szent szövetséget alkottak 1848 sans-culotte-jaival, akik a papok helyett a polgárságot tekintették fő ellenségüknek. „*Az igazi szenvedélyeket a szocialista elméletek lobbantották lánggra (ezeket az elméleteket neveztem korábban a februári forradalom filozófiájának), ezek az elméletek ébresztették fel az emberekben az irigységet, és robbantották ki a háborút a társadalmi osztályok között.*” (115.) Az egyenlőség eszméje már AZ AMERIKAI DEMOKRÁCIA koncepciója szerint is a szabadság rivalisa lehet a modern tömegdemokráciákban, ám 1848 utcai harcaiban vált igazi mozgósító jelszóvá: „*Együkük a vagyoni egyenlőséget kifogásolta, másik az értelmi képességek egyenlőségét, és olyan is volt, aki a világ legrégebbi egyenlőtlenségét akarta eltüntetni, a nők egyenjogúságát követelve...*” (116.) És olyan francia liberális is volt, Condorcet, aki ezt már a nagy francia forradalom idején követelte, sőt olyan kortársi liberális gondolkodó is – egészen eddig Tocqueville jó barátja, J. S. Mill – aki a női emancipáció eszméjét államszocializmus nélkül hirdette: szerzőnket a szocialista eszmékkel szembeni (jól érthető) elfogultság néha egy egészen bornírt konzervativizmushoz közelíti, mely inkább De Bonald, mint Benjamin Constant szellemiségét idézi. „*Vajon a szocializmust örökre maga alá fogja temetni a megvetés, amely méltán sújtotta az 1848-as szocialistákat?*” – kérdi, s válasza meglepően megengedő, legalábbis a jövőt illetően, egy magántulajdon-mentes társadalom lehetőségeit illetően: „*minél tüzetesebben tanulmányozom a régi világot, és minél részletesebben elemzem ezt a mostanit, és minél inkább fontolórra veszem a törvényeknek, a jogelveknek, valamint azoknak a különböző formáknak az elképzeltően színes sokféleségét, amelyet valaha a földtulajdon öltött, és ölt ma is, akkor azt kell gondolnom, hogy nem ritkán azt nevezzük nélkülözhetetlen intézménynek, amelyhez már hozzászoktunk, és hogy a társadalom szerkezetét illetően sokkal szélesebb a lehetőségek mezeje, mint amit az adott társadalomban élő ember egyáltalán elképzelné képes.*” (119.)

Ha elméleti lehetőségként nem is tartotta kizártnak a különféle utópisztikus és/vagy terroristikus szocialista ideológiák valamikori va-

lóra válthatóságát, gyakorlati politikusként mindent megtett azért, hogy ezeket az eszméket és főként képviselőiket a lehetőség szerint távol tartsa a politikai hatalomtól a forradalom folyamán. Ám maga is érzi, hogy az elméleti elemző és a pragmatikus politikus igencsak különféle képességeket követel, s az első eszmei fegyverével kimutatja, hogy a második típusú képességek terén nem ő a legjobb ember a legjobb helyen (ez külügyminiszterségére majd még inkább igaz leendő). A politikus a közhelyek virtuóza, a politikai filozófus ezek leleplezője: „*Én ugyan lenézni nem nézem le a közhelyeket, már csak azért sem, mert ők mozgatják a világot, ez azonban mit sem változtat azon, hogy falra mászom tőlük.*” (129.) Márpedig a szocialista elveket csak a tulajdon szentségére és sérthetetlenségére hivatkozva évezredes közhelygyűjteménnyel lehet viszszafelelni, ám Tocqueville filozófiai szkepszise erre nem nagyon alkalmas: „*Hol van itt az igazság? És hol a hazugság? Hol állnak a rosszak? És hol a jók? Ezt én sohasem tudtam egyértelműen megmondani, és ha jól meggondolom, ma sem tudom. Persze a legtöbb pártpolitikust nem ejti kétségbe, sőt nem is nagyon zavarja az efféle kétség...*” (132.), amiből az a Tocqueville által sem levont következtetés adódik, hogy morálfilozófus ne menjen el pártpolitikusként.

4. Határszituációban azonban nincs helye a habozásnak. A szocialista forradalommal való szembeszállást Tocqueville erkölcsi kötelességének is érezte, bár a forradalmárokkal szemben nincs meg benne az a féktelen gyűlölet, mint arisztokrata levelezőtársaiban, mindennek előtt Gobineau grófban, a fajelmélet feltalálójában: „*A várost százezer szervezett munkás, százezer felfegyverzett munkanélküli tartotta megszállva: a gyomruk üres volt, a fejük viszont tele üres elméletekkel és hiú reményekkel.*” (154.) A felkelt éhes proletárok parlamenti reprezentációja siralmas Tocqueville leírásában: az 1793-at majmoló Hegypárt és a „veszélyesebb szocialisták, mivel jobban megféleltek a februári forradalom jellegének és az általa keltett indulatoknak, még szerencse, hogy inkább elméleti emberek lévén nem sokat konyítottak a gyakorlatához...” (159.) Ami azért nem volt olyan nagy szerencse: a szociális feszültségek oldásához valami gyakorlatiasabb eszme kellett volna, mint Considérant és Louis Blanc utópiáinak kieroőszakolási kísérlete. Persze ebben a kontextusban Tocqueville liberális hitvallása is meg lehetőségen utópisztikusnak hangzik: „*más támo-*

gatandó ügyem nem lévén, feltettem magamban, hogy a szabadság meg az emberi méltóság ügyét fogom védelmezni.” (165.)

A kormányzat a szociális kérdést a nemzeti műhelyek felállításával kívánta megoldani: a munka nélküli tömegek állami foglalkoztatásához azonban csak a gazdaságossági szempont figyelembevétele hibádzott. Nem volt elég értelmesen végezhető munka, így a nemzeti műhelyekbe tömörülő tízezrek számára vagy a megalázó látszatevékenység adódott – vagy alternatívaként az éhhalál. „*Csak a vak nem látta* – írja Tocqueville –, *hogy teljesen tönkremegyünk, ha ezek a műhelyek továbbra is fennmaradnak, de attól félünk, hogy akkor is végünk van, ha megpróbáljuk bezárni őket.*” (203.) Ez utóbbi történet, és az állam szociális gondoskodásának megszűnése ezek számára a halálos ítéletet jelentette, ezért sokan a lassú éhenhalás helyett a barikádok biztos hősi halált hozó alternatíváját választották, melyet az államszocialista utópia majdani győzelmének ígérete még megszépített. Tocqueville a szabadság filozófusához méltatlan módon természeti törvény elleni lázadésként értékeli a felkelést, melynek motívuma a legősibb: *primum mangere, deinde philosophari*. Igaz, a filozófiálás – mármint a jakobino-szocialista eszmék elterjedése – még elkeseredettebbé tette az éhséglázadást: a felkelők is a természeti rend nevében harcoltak a tulajdonostársadalom ellen: „*a felkelés kétségbeesett és vak erőfeszítése arra irányult, hogy a munkások megszabaduljanak elkerülhetetlen sorsuktól, amit törvénytelen elnyomásnak tüntettek fel előttük, és hogy fegyverrel nyissanak utat a felé a képzelhetbeli jólét felé, amit úgy festettek le előttük, mintha méltán megilletné őket. Ezt a felkelést a mohóság és a sok hamis elmélet tette olyan háborzongatóvá...*” (210.)

Tocqueville meglehetősen személyi bátorságról tett tanúbizonyságot, amikor a júniusi napokban a barikádok szabdalta párizsi utcákat járta, s persze óriási szerencse, hogy csak a kalapja és nem a feje ment rá egy kereszttűzbe kerülésre, mivel a sértetlen kalapok nem tudják ilyen érzékletesen leírni a szétlőtt fej kalandjait. Nekem azért kissé érzéketlennek tűnik a barikád másik oldalán harcolók sorsa iránt. Lehet nagyon nem szeretni a szocialista eszméket, de ezeket a munkásokat nem a „*szabadon élni vagy meghalni*” forradalmi pátozas hevítette, még csak nem is Louis Blanc-nak A MUNKA MEGSZERVEZÉSE című tervgazdálkodás-paródiája, hanem a most dicsőleg meg-

halni vagy holnap éhen dögleni „osztályöntudata”. Nézzük meg, hogy miként látta Tocqueville a szocialistákat, nem az utópiagyáros képviselőtársait, hanem az utca – pontosabban saját háza – harcosát: „*Akkoriban még a rue de la Madeleine-en laktunk, és a férfinak, aki kapusként szolgált nálunk, nem volt valami jó híre a környéken, ez a mihaszna fráter, egyébként kiszolgált katona, minden idejét kocsmákban töltötte, már amikor éppen nem a feleségét ültelte. Nyugodt lélekkel állíthatom, a fickó már születésénél, de még inkább vérmérsékleténél fogva szocialista volt.*” (236.) Nos ez a „genetikailag” szocialista kapus akart Tocqueville személyében leszámolni az osztályellenséggel, s a leírás szerint ez az osztályharc senki számára nem hozott hősi babért: az elbeszélő két csőre töltött pisztollyal várta a kocsmában mutogatott késsel felszerelt kapust, ám a késelés ezúttal elmaradt. Tocqueville a forradalmár szocialistával szemben inasát hozza fel pozitív példaként: „*Ő aztán nem volt szocialista, sem meggyőződését, sem alkotását illetően. Még csak meg sem legyintette az évszázad legelterjedtebb betegsége, a nyugtalanság, nagytólval sem lehetett volna találni olyan embert, aki nála elégedettebb lett volna a sorsával és társadalmi helyzetével.*” (239.) Ehhez az ideálhoz tért vissza Franciaország Párizs lángjainak elfojtása után: „*A nemzet ismét önmaga lett, megszabadulva a párizsi munkásság nyomásától.*” (251.) Tocqueville egészséges vidéki szavazói libasorban követték urukat az urnákhoz, a parancs szerint senkivel sem állhattak szóba, nehogy az orálisan terjedő szocialista eszmék megfertőzzék őket: egyhangú is lett a szavazás eredménye. Mintha Louis Blanc keserű jóslata vált volna valóra: a francia falu az örök Vendée, mely szabad választásokon mindig leszavazza a forradalmi főváros szocializmusát. Amiből persze azt a szép szocialista következtetést vont le, hogy „*a proletáriátus hadseregé*”-nek az ellenforradalmi falu ellen kell vonulni – amit Marxék KOMMUNISTA KIÁLTVÁNY-á is átvett, a XX. század realisan létező szocializmusairól nem is szólva.

5. AZ ALKOTMÁNYBIZOTTSÁG című fejezet zárja az 1848-as emlékképeket: itt napi politikai kontextusban ismét felvetődik a Tocqueville-t AZ AMERIKAI DEMOKRÁCIÁ-TÓL A RÉGI REND ÉS FORRADALOM-ig foglalkoztató főkérdés, a centralizáció problémája, mint a francia történelem leginkább szabadsággyilkos hagyománya. Az alkotmánybizottságban nem jobb- és baloldal szerint oszlottak meg a vélemények, hanem etatisták

és a helyi szabadság hívei között, így Tocqueville a szabadelvű szocialista Lamennais-vel egy táborba került az állami központosítás képviselői ellenében: „*engem egyáltalán nem lepett meg Vivien és Marrast közt ez a váratlan nézetazonosság. Én ehhez már jó ideje hozzászóltam, már régóta észrevettem, hogy csak egyféleképpen lehet nézetazonosságra kényszeríteni egy konzervatívot meg egy radikálit, ha támadást intézünk – de nem az alkalmazás, hanem az elvek szintjén – a központi hatalom ellen. Akkor biztosak lehetünk benne, hogy kart karba öltve azonnal ellenünk fordulnak.*” (259.) Talán hazai liberálisaink is többet megértenének a pártpreferenciák mozgatórugóiból, ha Tocqueville nyomán ezt az etatizmusesztet alkalmaznák.

Az alkotmányozás következő fő elvi kérdése az angolszász típusú fékek és ellensúlyok rendszere vs. az effektívebbnek tartott erős állam eszméje: „*...továbbra is ragaszkodunk-e az ellensúlyok alaposan átgondolt és bonyolult rendszeréhez... vagy éppen ellenkezőleg, egyszerűbb rendszerrel is beérjük, amelyben egyetlen homogén, korlátlan és közvetkezésképp intézkedéseiben féktelen és ellensúlyok nélküli hatalomra bízunk az ország ügyeit.*” (263.) Ha ráadásul egy ilyen féktelen hatalom közvetlenül a néptől kapja a felhatalmazást, az a köztársaság végét jelenti, akkor is, ha egyelőre a köztársasági elnök népszavazásos megválasztásáról van szó: „*Márpedig ilyen körülmények között mi más lehetne a nép által választott köztársasági elnök, ha nem trónkövetelő?*” (269.)

Liberálisok és mérsékelt konzervatívok mérsékelt sikerrel próbálták útját állni a parvenü pentender, Louis Bonaparte törekvéseinek. A népszerűség „*az egyenlőség a szolgaságban*” eszméjét övezte, az alkotmányos szabadság és a köztársasági ideál eszméi veszésre álltak. „*Nekiünk az volt a célunk, hogyha lehetséges, mérsékeltlen konzervatív módon és az alkotmány szellemében kormányozva az országot, erősítsük meg vagy legalább egy ideig tartsuk fenn a köztársaságot, ezzel a programmal azonban aligha tudunk volna népszerűek maradni, hiszen mindenki kijelölte igyekezett az alkotmányból.*” (290.)

És végül egy záróportré, az alkotmányból, a parlamentáris rendszerből kifelé igyekezők igényével találkozó és az ellensúlyok nélküli központi hatalomba befelé igyekező leendő III. Napóleoné: „*Mélyen megvetett és gyűlölt minden választott testületet: ez volt a legjellegzetesebb és legalapvetőbb jegye a gondolkodásának. De az alkotmányos monarchiát, ha lehet, még a köztársaságnál is elviselhetetlenebbnek érezte. Határtalan gőgjében,*

amellyel neve eltöltötte, készségesen fejet hajtott a nemzet előtt, de arra sohasem lett volna képes, hogy alávesse magát egy parlamentnek.” (309.) A „demokratikus cézárizmus”, a többség szabályos felhatalmazása alapján győztes zsarnoki hatalom éppúgy – pontosabban sokkal sikeresebben – maga alá temette a parlamentáris jogállamot, a liberális szabadságjogokat, mint az 1848-as Hegypárt katasztrofális gazdaságpolitikája.

Szép szöveg Tocqueville EMLÉKKÉPEK 1848-ról című írása Ádám Péter lendületes fordításában, ám igencsak szomorú, ha *sub specie libertatis*, a szabadság szempontjából olvassuk.

Ludassy Mária

BARENBOIM RINGJE – ÚJRA

*Wagner: A Nibelung gyűrűje
A Rajna kincse, A walkür, Siegfried,
Az istenek alkonya*

*John Tomlinson, Linda Finnie, Siegfried Jerusalem,
Anne Evans, Poul Elming, Nadine Secunde,
Günter von Kannen, Waltraud Meier, Matthias
Höller, Philip Kang, Birgitta Svendén és mások
A Bayreuthi Ünnepi Játékok ének- és zenekara
Vezényel Daniel Barenboim
Warner Classics & Jazz, 14 CD*

Kevés operaszerzői életmű akad, amelynek interpretációtörténete olyan erősen kötődik egy helyhez, mint a Richard Wagneré. A Wagner-oeuvre keletkezése óta a világ számos pontján hoztak létre jelentős Wagner-előadásokat, a bayreuthi Festspielhaus azonban a második világháborút követő évtizedekben az életmű folyamatos újraértelmezésének legfontosabb műhelyévé vált, ami annyit jelent, hogy itt ismételtelen sikerült friss szemléletű és meghatározó jelentőségű *színpadi* produkciókhoz friss szemléletű és meghatározó jelentőségű *zenei* produkciókat kapcsolni. Más szóval: ismételtelen sikerült harmóniát teremteni „*a zene láthatóvá vált tettei*” (Wagner) és maga a zene között. Hogy csak három említsünk ezek közül, s kizárólag A NIBELUNG GYÜRŰJE tetralógia előadásaiból: 1965-ben új fejezetet nyitott a Wagner-interpretáció törté-

netében Wieland Wagner „minimalista”, pszichologizáló RING-je, melyet Karl Böhm vezényelt. 1976-ban nagy vitát váltott ki és újabb paradigmaváltást hozott a modern színház jegyében a fiatal francia avantgárdot képviselő Patrice Chéreau inszenálása, párosulva a Pierre Boulez munkája által fémjelzett, modern szellemű zenei kivitelezéssel, amely a korábbi tömbszerű hangzás helyett áttetszőbb textúrával kísérletezett (kezdetben a zenekari tagság körében is jelentős felzúdulást okozva). Végül 1988-ban a kelet-berlini Felsenstein-tanítvány, Harry Kupfer a *Musiktheater* szellemében gondolta újra A RAJNA KINCSE, A WALKÜR, A SIEGFRIED ÉS AZ ISTENEK ALKONYA előadásait, zenei szövetségese pedig Daniel Barenboim volt. Ezeket az előadásokat összeköti, hogy ellentétben a mai operai szcé-nára jellemző gyakori diszharmóniával színpad és zenekari árok között, a látható és hallható megvalósítás kéz a kézben haladt, s ez vált e produkciók hitelesítő tényezőjévé és marandóságának zálogává. Ezek a RING-ek ma is megkerülhetetlen előadásokként élnek tovább kép- és hangfelvételen egyaránt, és mindháromról elmondható, hogy valamennyit rendszeresen említik mind a rendező, mind a karmester nevéhez kapcsolva. Rövidebben fogalmazva: egyik rendezés sem „ellenrendezés”, és egyik zenei megvalósítás sem „húzza vissza” a maga konzervatívizmussal a színpadi víziót az elévült hagyományok kiszáradt talajára.

A közelmúltban a Warner lemezkiadó gondozásában, egyetlen dobozban, olcsó kiadásban újra megjelent a teljes RING Barenboim vezényelte hangfelvétele, alkalmat adva arra, hogy huszonhárom évvel a produkció első elhangzása után ismét mérlegre tegyük a teljesítményt. A vizsgálatot érdemes Daniel Barenboimmal kezdeni. Az idén hetvenéves, argentinai születésű, Berlinben élő izraeli zongoraművész és karmester összekötő kapocs a Múlt és a Jelen, a zenei előadó-művészet Nagy Hagyománya és a modern szellemű muzsikálás között. Mindezt a hídszerepet nagyon is kézenfekvő életrajzi tények alapozzák meg és magyarázzák. Barenboim, aki öt éves kora – 1947! – óta koncertezik, Igor Markevitch karmesteriskolájában tanult, pályája korai szakaszában még együtt játszhatott a rá döntő hatást gyakorló Wilhelm Furtwänglerrel, fiatalon Beethoven- és Mozart-zongoraversenyeket vett lemezre Otto Klemperer vezényletével, és az ötvenes években a ma szín-